

„Въ оценката на този дипломатически документъ между председателя на френския кабинетъ и мене имаше разногласие, което се явяваше като резултатъ отъ различнитѣ становища, отъ които ние разглеждахме балканския съюзъ... Г-нь Поанкаре каза веднага, че този съюзъ води къмъ скорошна война на балканитѣ съ всичкитѣ нейни неизбѣжни послѣдствия“. (Сазоновъ. Стр. 62 и 63). Въ своитѣ мемоари бившиятъ френски председател на републиката Поанкаре твърди сжщо, че балканския договоръ дълго време е билъ укриванъ отъ Франция.

Ако единъ подобенъ договоръ е създавалъ голѣмо раздразнение въ съюзницитѣ на Русия, които сж влѣзли съ нея въ договорни отношения не за разрешаването на въпроситѣ — които интересуватъ балканскитѣ държави — ясно би било положението на Русия, ако тя сключеше нападателенъ съюзъ съ нѣкоя отъ тия немирни малки страни. Държавитѣ отъ Съглашението дирѣха и тогава да привлекатъ народитѣ на балканитѣ въ своята орбита на политически интереси, обаче, запазваха за себе си изключително правото на начина и времето за действие.

Когато се обсъждатъ възможнитѣ ползи отъ единъ съюзъ съ Русия, даже ако бѣше се съгласила тя да рискува една война за нашето обединение, пропуска се много често принципалното становище на руската източна политика спрямо християнскитѣ балкански държави, особено къмъ Сърбия. Русия никога неискаше да остави тази държава беззащитна, нито на благоволенieto на коя да било останала държава. Създаването, ако не на една велика, то поне на една срѣдна, по територия, Сърбия, е била една отъ рускитѣ блискоизточни задачи. И независимо отъ общитѣ, принципални съглашения, всѣкога, когато се е пристѣпвало къмъ една спогодба за по прецизна подѣлба на балканитѣ, Русия е резервирала она пай земя за Сърбия, който се явява достатъченъ, за да я направи възможно по-силна бариера срещу Австро-Унгария. Дилемата, предъ която ние често пжти се опитвахме да поставимъ Русия: или велика България, или Сърбия — не бѣше популярна, нито приемлива за руската дипломация. Особено следъ като ние настоявахме при водението на преговоритѣ и тя приемаше по начало да ни се отстъпи почти цѣлата югоизточна Тракия. Че Сърбия трѣбваше да получи, по мнението на Русия повече, отъ това, което даже въ предварителни договори е установено, показва и руското отношение къмъ сръбско-българския съюзнически споръ, когато — и следъ наложената наша загуба въ Добруджа — Русия настояваше да дадемъ на Сърбия нѣщо, внѣ отъ договора.

Прислоняването на България къмъ една голѣма държава или чрезъ нея — къмъ единъ могъщъ съюзъ отъ държави, съ помощта на който българското племе да подири своето обединение, бѣше сравнително по-сигурно срѣдство за постигането на целта, отколкото последвалото своеволие на балканцитѣ, което се изрази най-после въ пакостнитѣ междуособици въ 1913-та година. Но една подобна политическа директива налагаше: 1) готовность за жертви на земи и на честолубия. Трѣбваше да се отстъпи нѣщо отъ това, което считаме изцѣло наше и на други малки държави, които за голѣмия съюзникъ представляватъ политическа и военна цѣнность; 2) самообладание и подчинение на волята на силния, който единствено ще ни посочи кога ще се пристѣпи къмъ борбата за общото дѣло и къмъ нашия идеалъ въ частность.

У насъ се считаше, че всѣко по голѣмо забавяне на разрешението ще вреди на дѣлото. Водачитѣ на държавата и на народа ни бѣха станали доста безпокойни. Не се искаше сжщо да изпуснемъ инициативата отъ нашитѣ ржце, не се проявяваше и особена готовность за жертви отъ земи, които съставляваха впрочемъ, още чужди владения. Това бѣха едни отъ причинитѣ, по които се пристѣпваше не съ особена решителность къмъ разглежданата комбинация или ако нѣкой я започваше, наследникътъ му я изоставяше изцѣло. При това, никой у насъ не можеше да предвиди, че голѣмата война е толкова близка, за да побърза, и, при сравнително, по-спокойни и удобни условия, да подири голѣмия съюзникъ.

Специално за нашата държава, една политика на широкъ стилъ, която ни поставя въ връзка съ мировата политика, безъ предрасждѣци, напълно свободна въ